

пов'язаної із небезпечними об'єктами і факторами потребує суттєвого удосконалення, відповідно до вимог законодавства та практики правозастосування на зразок законів про суперфонди, які функціонують в економічно розвинутих країнах (США, Канада, ФРН та ін.).

По-п'яте, уся система приписів нормативно-правового регулювання складає окрему систему господарських правовідносин здійснення діяльності пов'язаної з небезпечними об'єктами і факторами, як окремий інститут господарського права, який потребує кодифікації у ГК України.

КОРОСТАШОВА Ірина М.иколаївна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та господарського права
Державний ВНЗ «Національний гірничий університет»

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ ПАТЕНТНИХ ПРАВ ТА ПРАВ НА НОУ-ХАУ (ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ)

Сьогодні, порушення прав інтелектуальної власності найчастіше виникають у господарському секторі, де сторонами правовідносин є саме суб'єкти господарської діяльності: юридичні особи – підприємства, а також фізичні особи-підприємці без створення юридичної особи.

Питання захисту прав інтелектуальної власності досліджувались такими науковцями і практиками: Г.Андрощуком, І.Власенко, В.Дроб'язко, В. Жаровим, Ю. Капіцею, О. Тропіною, Т.Шевельовою та ін. Однак, питання, що стосуються господарсько-правового захисту прав інтелектуальної власності взагалі та патентних прав зокрема не знайшло належного місця у наукових дослідженнях.

Господарські правовідносини, що стосуються захисту патентних прав та прав на ноу-хау, регулюються нормами Господарського кодексу України (далі – ГК України) та Господарсько-процесуального кодексу України (далі –ГПК України), а також Законами України: «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про захист економічної конкуренції» тощо. Однак,

господарсько-правовий захист патентних прав та прав на ноу-хау регулюється виключно ГК України та ГПК України.

Так, згідно ст.20 ГК України, держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів. Кожний суб'єкт господарювання та споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів.

Права та законні інтереси зазначених суб'єктів захищаються шляхом:

- визнання наявності або відсутності прав;
- визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемляють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом;
- відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання;
- припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення;
- присудження до виконання обов'язку в натурі;
- відшкодування збитків;
- застосування штрафних санкцій;
- застосування оперативно-господарських санкцій;
- застосування адміністративно-господарських санкцій;
- установа, зміни і припинення господарських правовідносин;
- іншими способами, передбаченими законом.

Порядок захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів визначається ГК України та іншими законами.

До основних видів порушення патентних прав та прав на ноу-хау (секрети виробництва) відносять: контрафакцію, піратство, плагіат та промислове (економічне) шпигунство, а також недобросовісна конкуренція. Однак, в основі будь-якого з вищевказаних порушень лежить незаконне використання

(використання без дозволу право власника) об'єкта права інтелектуальної власності. Щодо господарських порушень прав інтелектуальної власності, то до них треба віднести саме ті порушення, що стосуються використання об'єкта права інтелектуальної власності з порушенням умов господарського договору (з урахуванням специфіки договорів, що стосуються використання об'єктів права інтелектуальної власності). Наприклад, перевищення обсягів використання чи строків використання об'єктів права інтелектуальної власності; надання інформації про ноу-хау третім особам без дозволу право власника; недодержання умов щодо збереження інформації про секрети виробництва (ноу-хау), внаслідок чого вона стала відомою третім особам; продаж товарів, що виготовлені з використанням об'єктів права інтелектуальної власності, які належать іншим суб'єктам третім особам або в третій країні (якщо це не передбачено господарським договором) тощо.

Учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених Господарським Кодексом, іншими законами та господарським договором. Застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави, в тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих внаслідок правопорушення, та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання.

Господарсько-правова відповідальність базується на принципах, згідно з якими:

- потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі; передбачена законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;

- сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання, а також відшкодування збитків не звільняють правопорушника без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі;

- у господарському договорі неприпустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції.

Господарські санкції – є правовим засобом відповідальності у сфері господарювання. Ними визнаються – заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки.

Як вже зазначалось, у сфері господарювання застосовуються такі види господарських санкцій: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції.

Крім вищевказаних господарських санкцій, до суб'єктів господарювання за порушення ними правил здійснення господарської діяльності застосовуються адміністративно-господарські санкції.

Особливістю господарських санкцій є те, що вони застосовуються за ініціативою учасників господарських відносин.

Адміністративно-господарські санкції застосовуються уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування. Підставою господарсько-правової відповідальності учасника господарських відносин є вчинене ним правопорушення у сфері господарювання.

Учасник господарських відносин відповідає за невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання чи порушення правил здійснення господарської діяльності, якщо не доведе, що ним вжито усіх залежних від нього заходів для недопущення господарського правопорушення. У разі якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності. Не

вважаються такими обставинами, зокрема, порушення зобов'язань контрагентами правопорушника, відсутність на ринку потрібних для виконання зобов'язання товарів, відсутність у боржника необхідних коштів.

Слід зазначити, що за невиконання або неналежне виконання господарських зобов'язань чи порушення правил здійснення господарської діяльності правопорушник відповідає належним йому на праві власності або закріпленім за ним на праві господарського відання чи оперативного управління майном, якщо інше не передбачено ГК України та іншими законами.

Засновники суб'єкта господарювання не відповідають за зобов'язаннями цього суб'єкта, крім випадків, передбачених законом або установчими документами про створення даного суб'єкта. У випадку, якщо правопорушенню сприяли неправомірні дії (бездіяльність) другої сторони зобов'язання, суд має право зменшити розмір відповідальності або звільнити відповідача від відповідальності.

Сторони зобов'язання можуть передбачити певні обставини, які через надзвичайний характер цих обставин є підставою для звільнення їх від господарської відповідальності у випадку порушення зобов'язання через дані обставини, а також порядок засвідчення факту виникнення таких обставин.

При реалізації в судовому порядку відповідальності за правопорушення у сфері господарювання застосовуються загальний та скорочені строки позовної давності, передбачені Цивільним кодексом України, якщо інші строки не встановлено ГК України. Строки застосування адміністративно-господарських санкцій до суб'єктів господарювання встановлюються ГК України.

Відшкодування збитків. Учасник господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, повинен відшкодувати завдані цим збитки суб'єкту, права або законні інтереси якого порушено.

Під збитками розуміються витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які

управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.

До складу збитків, що підлягають відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, включаються:

- вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства;

- додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною;

- неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною;

- матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом.

При визначенні розміру збитків, якщо інше не передбачено законом або договором, враховуються ціни, що існували за місцем виконання зобов'язання на день задоволення боржником у добровільному порядку вимоги сторони, яка зазнала збитків, а у разі якщо вимогу не задоволено у добровільному порядку, – на день подання до суду відповідного позову про стягнення збитків. Виходячи з конкретних обставин, суд може задовольнити вимогу про відшкодування збитків, беручи до уваги ціни на день винесення рішення суду.

Штрафні санкції. Штрафними санкціями у ГК України визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

Суб'єктами права застосування штрафних санкцій є учасники відносин у сфері господарювання, зазначені у статті 2 цього Кодексу.

У разі недосягнення згоди між сторонами щодо встановлення та розміру штрафних санкцій за порушення зобов'язання спір може бути вирішений в

судовому порядку за заявою заінтересованої сторони відповідно до вимог цього Кодексу.

Оперативно-господарські санкції. За порушення господарських зобов'язань до суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин можуть застосовуватися оперативно-господарські санкції – заходи оперативного впливу на правопорушника з метою припинення або попередження повторення порушень зобов'язання, що використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку. До суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання, можуть бути застосовані лише ті оперативно-господарські санкції, застосування яких передбачено договором. Оперативно-господарські санкції застосовуються незалежно від вини суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання.

Згідно ст.236 ГК України, у господарських договорах сторони можуть передбачати використання таких видів оперативно-господарських санкцій:

1) одностороння відмова від виконання свого зобов'язання управненою стороною, із звільненням її від відповідальності за це – у разі порушення зобов'язання другою стороною;

– відмова від оплати за зобов'язанням, яке виконано неналежним чином або достроково виконано боржником без згоди другої сторони;

– відстрочення відвантаження продукції чи виконання робіт внаслідок прострочення виставлення акредитива платником, припинення видачі банківських позичок тощо;

2) відмова управненої сторони зобов'язання від прийняття подальшого виконання зобов'язання, порушеного другою стороною, або повернення в односторонньому порядку виконаного кредитором за зобов'язанням (списання з рахунку боржника в безакцептному порядку коштів, сплачених за неякісну продукцію, тощо);

3) встановлення в односторонньому порядку на майбутнє додаткових гарантій належного виконання зобов'язань стороною, яка порушила зобов'язання: зміна порядку оплати продукції (робіт, послуг), переведення

платника на попередню оплату продукції (робіт, послуг) або на оплату після перевірки їх якості тощо;

4) відмова від встановлення на майбутнє господарських відносин із стороною, яка порушує зобов'язання.

Слід зазначити, що перелік оперативно-господарських санкцій, встановлений вказаною статтею ГК України не є вичерпним, тому сторони можуть передбачити у договорі також інші оперативно-господарські санкції.

Підставою для застосування оперативно-господарських санкцій є факт порушення господарського зобов'язання другою стороною. Оперативно-господарські санкції застосовуються стороною, яка потерпіла від правопорушення, у позасудовому порядку та без попереднього пред'явлення претензії порушнику зобов'язання. Порядок застосування сторонами конкретних оперативно-господарських санкцій визначається договором.

У разі незгоди з застосуванням оперативно-господарської санкції заінтересована сторона може звернутися до суду з заявою про скасування такої санкції та відшкодування збитків, завданих її застосуванням. Оперативно-господарські санкції можуть застосовуватися одночасно з відшкодуванням збитків та стягненням штрафних санкцій.

Система господарсько-правового захисту прав наведена у таблиці.

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПАТЕНТНИХ ПРАВ ТА ПРАВ НА НОУ-ХАУ						
Господарський кодекс України	Ст. 20	Захист прав суб'єктів господарювання та споживачів	Визначено шляхи захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів	<ul style="list-style-type: none"> - визнання наявності або відсутності прав; - визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемлюють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; - визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом; - відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання; - припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення; - присудження до виконання обов'язку в натурі; - відшкодування збитків; - застосування штрафних санкцій; - застосування оперативно-господарських санкцій; - застосування адміністративно-господарських санкцій; - установлення, зміни і припинення господарських правовідносин; - іншими способами, передбаченими законом. 	Суд	

	Розділ V	ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ				
	ст. 217	Господарські санкції як правовий засіб відповідальності у сфері господарювання	Господарськими санкціями визнаються заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки.	У сфері господарювання застосовуються такі види санкцій: Ч.2. Господарські: - відшкодування збитків; - штрафні санкції; - оперативно-господарські санкції. Ч.3 Адміністративно-господарські	Застосовуються: - за ініціативою учасників господарських відносин. - уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування.	
	Ст. 224	Відшкодування збитків	Ч.2 Під збитками розуміються витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.	Ст.225 До складу збитків , що підлягають відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, включаються: - вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства; - додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною; - неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною; - матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом.		Ч.1 Учасник господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, повинен відшкодувати завдані цим збитки суб'єкту, права або законні інтереси якого порушено.
	Ст. 230	Штрафні санкції	Ч.1. Штрафними санкціями у цьому Кодексі визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.			
	ст. 236	Види оперативно-господарських санкцій	У господарських договорах сторони можуть передбачати використання таких видів оперативно-господарських санкцій:	1) одностороння відмова від виконання свого зобов'язання управненою стороною, із звільненням її від відповідальності за це - у разі порушення зобов'язання другою стороною; відмова від оплати за зобов'язанням , яке виконано неналежним чином або достроково виконано боржником без згоди	Сторони договору	<i>Перелік не є вичерпним</i> Можуть застосовуватися одночасно з

				<p>другої сторони; <i>відстрочення відвантаження продукції чи виконання робіт</i> внаслідок прострочення виставлення акредитива платником, припинення видачі банківських позичок тощо;</p> <p>2) <i>відмова управленої сторони</i> зобов'язання від прийняття подальшого виконання зобов'язання, порушеного другою стороною, або повернення в односторонньому порядку виконаного кредитором за зобов'язанням (списання з рахунку боржника в безакцептному порядку коштів, сплачених за неякісну продукцію, тощо);</p> <p>3) <i>встановлення в односторонньому порядку на майбутнє додаткових гарантій належного виконання зобов'язань</i> стороною, яка порушила зобов'язання: зміна порядку оплати продукції (робіт, послуг), переведення платника на попередню оплату продукції (робіт, послуг) або на оплату після перевірки їх якості тощо;</p> <p>4) <i>відмова від встановлення на майбутнє господарських відносин</i> із стороною, яка порушує зобов'язання.</p>	<p>відшкодуванням збитків та стягненням штрафних санкцій.</p>
--	--	--	--	--	---

Висновок. Господарсько-правовий захист патентних прав та прав на ноу-хау має певну специфіку, що обумовлена специфікою даної галузі права. У разі невиконання умов договору однією з його сторін, інша сторона отримує низу господарсько-правових інструментів захисту, що передбачені угодою між зазначеними сторонами. Оскільки, інтелектуальна власність відноситься до нематеріальних категорій, особливо важливо приділяти увагу під час укладання господарських договорів, предметом яких є патентні права, або права на непатентовані об'єкти (ноу-хау) положенням договору, що стосуються саме захисту таких прав і визначення господарських санкцій, що мають бути застосовані у разі порушення прав інтелектуальної власності. Отже господарський договір (з необхідними його умовами) є не тільки засобом захисту, а і заходом профілактики порушення патентних прав та прав на ноу-хау стороною господарського договору.

Література:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (Редакція станом на 12.08.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>;
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (Редакція станом на 12.08.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.